

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1390>

Geliş Tarihi: 06.09.2018

Kabul Tarihi: 10.10.2018

XVIII. YÜZYIL OSMANLI-DOĞU AVRUPA DİPLOMASİSİ VE BU DİPLOMASİ KAVŞAĞINDA YENİ BİR UNSUR: SİĞINMACI UKRAYNA KAZAKLARI

Vedat KANAT¹ – Şeyda ÖZÇELİK²

Özet

I. Petro'nun çarlık dönemiyle yükselişe geçen Rusya, XVIII. yüzyılın önemli bir gücü haline gelerek bölgede egemenlik kurmaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti ise Karlofça Antlaşması'yla kaybettiği toprakları geri almayı amaçlamıştır. Bu güçlerin yaptığı gibi XVIII. yüzyılın başında Kazakların da strateji değişikliğine gittiği görülmüştür. Ukrayna Kazakları, himayesinde yaşadıkları Rusya'nın ağır yaşam koşullarından rahatsız olmaya başlamış ve bu rahatsızlıklarını Kuzey Savaşları sırasında İsveç'in yanında savaşıarak göstermişlerdir. İlk mücadeleleri başarılı geçen İsveç ve Ukrayna Kazaklarının ittifakı, Poltova Savaşı'yla hezimete uğramıştır. Bu hezimet sonrasında İsveç Kralı XII. Karl ve Ukrayna Kazaklarının Hatmanı Ivan Mazepa sağ kalan adamlarıyla birlikte Osmanlı'nın Özi'deki topraklarına sığınmışlardır. Osmanlı Devleti, ortak düşman Rusya'ya karşı mücadele etmiş olmalarından dolayı topraklarına sığınan bu askerleri himaye etmiş; buralarda barınabilecekleri koşullar oluşturmuştur.

Bu çalışma, XVIII. yüzyılın başlarında Osmanlı topraklarına ilk olarak gelip yerleşen Ukrayna Kazaklarını konu almıştır. Söz konusu Kazakların, genel anlamda Osmanlı Devleti ile ilişkileri bağlamında; buradaki siyasal, sosyal ve ekonomik yaşantıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Toprakları, Ukrayna Kazakları, Ivan Mazepa, Sığınma, Himaye.

¹ Dr., Adana / Türkiye, vedatkanat@hotmail.com

² Dr., Adana / Türkiye, seydaozecek@hotmail.com

18th Century Ottoman Diplomacy and a New Element at the Crossroads of this Diplomacy: The Refugee Ukrainian Cossacks

Abstract

Russia, which rose with Petro's reign period, became an important power of the 18th century and tried to establish sovereignty in the region. By the way, the Ottoman Empire intended to take back the lands it lost with the Karlowitz Treaty. At the beginning of the 18th century, the Cossacks, same like these powers, also changed their strategy. The Ukrainian Cossacks began to feel uncomfortable with the severe conditions of life in Russia which they lived under the auspices of, and they expressed their discomfort by fighting beside Sweden during the Northern Wars. The alliance of the Swedish and Ukrainian Cossacks, whose first struggles were successful, was defeated by the Battle of Poltava. After this defeat, King of Sweden Charles XII. And the hatman (chief) of the Ukrainian Cossacks Ivan Mazepa took refuge with the survivors in the Ottoman lands. The Ottoman Empire patronized these soldiers who had taken refuge in their lands because they had fought against the common enemy Russia, and created conditions in which they could lodge.

This study is about the Ukrainian Cossacks who settled first in the Ottoman territories at the beginning of the 18th century. In the context of relation of the Cossacks with the Ottoman Empire in general terms; the political, social and economic lives of them have been tried to be determined.

Keywords: Ottoman Territories, Ukrainian Cossacks, Ivan Mazepa, Taking Refuge, Patronage.

Giriş

XVIII. yüzyılın başlarında Osmanlı topraklarına sđınmış olan Ukrayna Kazaklarını konu alan bu çalışma, arşiv kayıtlarından hareketle belirlenmiştir. Bu kapsamda yapılan arşiv araştırması sırasında bu döneme ait olan kayıtların sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Gerek İstanbul'daki Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden ve gerekse de Varşova'daki arşivden temin edilen kayıtlar, yeterli sayıda olmadığı gibi; içerik açısından da bu dönemi yeteri kadar aydınlatacak verilere sahip değildir. Bu durum, çalışmanın önemli bir handikabını oluşturmakla birlikte, cevap verilemeyen soruların tespiti noktasında da araştırma yapacaklara katkı sunmaktadır.

Genel olarak Kazaklar konusunda üretilen çalışmalar incelendiğinde, bunların sayıca az olduğu görülmüştür. Bu konuda hazırlanmış en önemli çalışma,

Yücel Öztürk tarafından ortaya konan *Özü'den Tuna'ya Kazaklar-1* adlı çalışmadır. Öztürk, burada Kazak ve Kazaklık kavramı üzerinde durarak Osmanlı-Kazak ilişkilerini XVII. yüzyılın ilk yarısına kadar incelemiştir. Dünya çapında yapılan araştırmalara bakıldığında ise Victor Ostapchuk, Subtelny, Magocsi ve Serczyk gibi isimlerin ön plana çıktığı görülmüş ve çalışmalarının genel anlamda Kazaklar konusunda olduğu tespit edilmiştir. Osmanlı Devleti ile ilişkileri noktasında da yine XVII. yüzyıl ve öncesini kapsadığı görülmüştür. Benzer durumu, ülkemizde makale düzeyindeki çalışmalarda görmek mümkündür. Örneğin; Mücteba İlgürel'e ait olan "Osmanlı-Ukrayna Münasebetlerinin Başlaması" adlı makale; ya da Halil İnalıcık'ın "Karadeniz'de Kazaklar ve Rusya: İstanbul Boğazı Tehlikede" adlı makalesidir. Yine Mustafa Murat Öntüğ tarafından hazırlanan "Karadeniz'de Kazak Tehlikesi ve Özü Kalesi (1580-1630)" adlı çalışma bir diğeridir. Söz konusu çalışmalarda Kazakların, Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin yoğun yaşandığı XVII. yüzyıl ve öncesinin ele alındığı tespit edilmiştir. Bu nedenlerle hazırlanan bu çalışmanın, Osmanlı-Kazak ilişkilerinin bakir bırakılan XVIII. yüzyıl boyutunu kapsayacak olması, çalışmaya önemli bir konum kazandırmaktadır. Ayrıca bundan sonra hazırlanacak olan çalışmalara da yeni sorular kazandırması ve özellikle Kazaklar konusunda, yeni çalışmalara zemin hazırlaması beklenmektedir.

Bugünkü Ukrayna coğrafyasında Dinyeper (Özi) nehri boyunda yaşamış olan Ukrayna Kazakları, Doğu Avrupa'nın önemli halklarından biri olarak kabul edilmektedir. Bunların ortaya çıkış tarihleriyle ilgili tartışmalar devam etse de çoğu tarihinin hem fikir olduğu konu, XVI. yüzyıldan itibaren görülmeye başlamalarıdır.

1569 yılında Litvanya'nın Lehistan ile birleşmesinden sonra Ukrayna coğrafyasında yaşayan Ukrayna Kazaklarının idaresi de Lehistan Krallığı'na evrilmiştir. Bu andan itibaren gerek Lehistan Krallığı ve gerek Leh soyluları, bölge halkına ağır çalışma ve yaşam koşulları direktmeye başlamışlardır. Lehçe'de *szlachta* denilen büyük toprak sahipleri ve toprak soyluları, bu coğrafyadaki ekonomik gelirlerini arttırarak, burada yaşayan halkın yoksullaşmasına ve hatta köleleşmesine neden olmuşlardır.³ Böylesi bir atmosferden kaçan köylü ve kaçaklar, silahlanarak Kazaklara katılmış; ilk etapta soylulara daha sonra da yaşadıkları bölgeleri yağmalayan Kırım Tatarlarına karşı mücadele vermeye başlamışlardır.⁴ Lehistan yönetiminin Kazakların savaşçı yeteneklerini keşfetmeleriyle birlikte, bunlar artık düşmana karşı yönlendirilmişlerdir.

³ Leh soylusu Wiśniowiecki ailesinin, Ukrayna topraklarında 1630 yılında 616 olan malikane sayısı, 1640 yılında 7.603'e ve 1645 yılında 38.000'e yükselmiştir. Buralarda bu aileye bağlı olarak yaşayan ve hizmet eden Ukraynalıların sayısı da 230.000'dir. Zbigniew Wójcik, *Dziki Pola w Ogniu; O Kozaczyźnie w Dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa, 1968, s. 140.

⁴ Mykhailo Hrushevsky, *History of Ukraine Rus'*, Vol. 7, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, Toronto, 1999, s. 63-64.

XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Doğu Avrupa Diplomasisi ve Bu Diplomasisi Kavşağında Yeni Bir Unsur: Sığınmacı Ukrayna Kazakları

Zaporog⁵ Kazakları da denilen bu halk özgürlüğüne düşkün olmakla birlikte, geçimini avcılık, balıkçılık ve yağmacılıkla kazanmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti ve Rusya'ya karşı düzenledikleri yağmalar, tarihte çok ses getirmiştir. Şayka⁶ adını verdikleri, güçlü manevra kabiliyetine sahip olan küçük teknelerle XVII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı kıyı kentlerine birden fazla saldırı gerçekleştirmişlerdir. Hatta bu durum zaman zaman Osmanlı Devleti ile Lehistan'ı karşı karşıya getirmiştir.⁷ XVII. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde ise gittikçe güçlenen Moskova, Ukrayna Kazaklarını kendi himayesine almıştır. Özellikle I. Petro'nun çarlığıyla birlikte düşmanlarına karşı vermiş olduğu mücadelelerde, Rusya'nın söz konusu Kazakların savaşı yönlerinden yararlandığı görülmüştür. Kazaklar sayesinde önemli zaferler elde edilmiştir.⁸ Ancak bu durum, Rusya'nın Baltık Denizi'ne yöneldiği sırada değişmiştir.

I. Petro (Deli Petro) tahta çıktığında, Moskova, Avrupalı hiçbir şeye sahip değildi ve batılı devletlerle özgürce ilişki kuramamıştır. Çünkü bu devleti, Karadeniz'den Osmanlı Devleti, Baltık'tan İsveç eyaletleri, Avrupa'nın merkezinden de Lehistan ayırmaktadır. Dolayısıyla I. Petro, bir kara devleti olan Moskova Çarlığı'nı denizlere çıkarmak ve bu devlete, denizler üzerinden bir pencere açmak istemiştir. Bunun için ilk olarak askerî ve idarî reformlar gerçekleştirerek işe başlamıştır. Azak'ı alarak Karadeniz'e açılma planları yapan Petro, Baltık Denizi için de İsveç Kralı'yla mücadeleye girişmiştir. İki devlet arasındaki mücadele Rusya'nın, İsveç'i Poltova'da yenilgiye uğratmasıyla son bulmuştur (1709). Bu yenilgiden sonra İsveç Kralı, yanında yer alan Ukrayna Kazaklarıyla birlikte Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır.

Bu çalışmada söz konusu Kazakların, Osmanlı topraklarına sığınma süreçleri ve bu süreçte Doğu Avrupa'da yaşanan önemli olaylar konu edinmiş; tespit edilen diplomatik ilişkiler, savaş süreçlerinin paralelinde incelenmiştir.

Poltova Savaşı Süreci

⁵ Bu kelime, Rusça'dan türetilmiş olup "Za" isim ekiyle "porog" isminin birleşmesiyle meydana gelmiştir. "Za" eki "öte" anlamında olup, Kazakların Ukraynalılara göre şelale (porog) ötesinde bulunmalarına bağlı olarak türetilmiş bir bölge adıdır. Yücel Öztürk, *Özü'den Tuna'ya Kazaklar-I*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 220.

⁶ Kazakların "şayka" diye adlandırdıkları (czajka; Rusça "martı" anlamına gelmektedir.) tekneler, derin bir omurgaya sahip olmadıklarından, güçlü manevra kabiliyetine sahiptirler. Kürek gücüyle yol alırlar. Güvertelerini çevreleyen, gemiyi dalgalardan ve mürettebatı silah atışlarından koruyan yüksek kemerleri vardır. 20x4 metre boyutlarında ve yaklaşık 50 kişiliktir. Peter Bartl, "17. Yüzyılda ve 18. Yüzyılın İlk Yarısında Kazak Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu", (Çev. Kemal Beydilli), *İlmi Araştırmalar*, 6, İstanbul, 1998, s. 304.

⁷ Halil İnalçık, "Karadeniz'de Kazaklar ve Rusya: İstanbul Boğazı Tehlikede" *Çanakkale Tarihi*, I. Cilt, (Ed. Mustafa Demir), Değişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 60-61.

⁸ Yuriy Aleksieiev, *History of Ukraine*, Caravela, Kiev, 2007, s. 55-56.

I. Petro, Osmanlı Devleti ile yaptığı İstanbul Antlaşması'yla Azak'ın hâkimiyetini devraldıktan sonra, yayılma hareketini kuzey ekseninde gerçekleştirmiştir. Bu yöndeki amacı, Baltık Denizi'nde bir kıyıya sahip olup İsveç tehdidini ortadan kaldırmaktır.⁹ Bunun için 1700 yılında politik bir girişimde bulunarak Lehistan ve Danimarka ile ittifak yapmış İsveç'e karşı harekete geçmiştir. Fin Körfezi ve Riga yönündeki müttefik taarruzu, İsveç Kralı XII. Karl tarafından geri püskürtülmüştür. İsveç kuvvetleri, 30 Kasım 1700 tarihinde Narva kuşatmasında kırk bin kişilik Rus ordusunu bozguna uğratmış, daha sonra da Lehistan'a yönelerek burayı işgal etmeye başlamıştır. Bu yenilgiden sonra Rusya tarafından 300 tane yeni top döktürülmüş, Avrupalı askerî uzmanlarla ordu takviye edilmiş ve 1703 yılında Fin Körfezi'ndeki Petropavlosk kalesi alınarak buradaki şehre St. Petersburg adı verilmiştir.¹⁰

Savaş sürecinde askerî saldırılar Lehistan topraklarına sızramış; 1704 yılında Rusya tarafından Ukrayna Kazakları, İsveç kuvvetlerini Lviv'den çıkararak kuzeye doğru ilerlemeye başlamışlardı. Ancak 1706 yılında Kazak kuvvetleri Belarus topraklarında İsveç ordusu tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmışlardır. Kazaklar, Lehistan ve İsveç'in saldırı tehditleri altında Ukrayna topraklarındaki kalelerin bakım ve onarım işlemlerini gerçekleştirmiştir. Zor durumda kalan Kazak Hatmanı Mazepa'nın yardım talebinin I. Petro tarafından reddedilmesi, onu gizli bir şekilde İsveç Kralı XII. Karl ile görüşmeye sevk etmiştir. Petro'nun hiçbir zaman sadakatinden kuşku duymadığı Mazepa, 1708 Ekim'inin sonlarında askerleriyle birlikte Baturin'i terk ederek, XII. Karl'ın ordusuna katılmıştır.¹¹

Rutenyalı soylu bir ailenin çocuğu olan Mazepa, Varşova'daki Cizvit Koleji'nde eğitimine devam ederken, Leh kralı Jan Kazimierz'in dikkatini çekmiş ve kral tarafından eğitim için Hollanda'ya gönderilmiştir. Bu süre zarfında batı Avrupa ülkelerini de ziyaret eden Mazepa, Lehistan'a döndükten sonra kralın hizmetinde çalışmaya başlamıştır. Kral tarafından birkaç kez diplomatik görevle Kazakların arasına gönderilmiştir. Petro Doroshenko'nun 1669 yılında Osmanlı Devleti'nin himayesine girmesinden sonra Mazepa, Doroshenko'nun hizmetine girerek kısa sürede yükselmiş ve general olmuştur. Özel bir görevle Kırım'a gönderildiği sırada Rus himayesinde olan Kazaklar tarafından tutuklanarak Moskova'da hapsedilmiştir. Hapis hayatından sonra kısa sürede yükselmeyi başarmış, siyasî entrikalar konusunda uzman biri olarak Moskova'nın da girişimiyle hatmanlığa seçilmiştir (1687).¹² Mazepa, hatmanlığı süresince Moskova'nın himayesi altında hüküm sürmüştür. Son olarak I. Petro'nun desteğiyle, 1705-1706 yıllarında Lehistan kontrolündeki Ukrayna topraklarında hâkimiyeti elde ettikten sonra Mazepa, Kazaklar üzerindeki Moskova baskısını sorgulamaya başlamıştır. Bir süre

⁹ J. M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, (Çev. Fethi Aytuna), İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 369.

¹⁰ Mesut Hakkı Çaşın, *Rus İmparatorluk Stratejisi*, ASAM Yayınları, Ankara, 2002, s. 78.

¹¹ Aleksieiev, *age.*, s. 57-58.

¹² Paul Robert Magocsi, *A History of Ukraine*, University of Washington Press, Seattle, 1996, s. 240.

XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Doğu Avrupa Diplomasisi ve Bu Diplomasinin Kavşağında Yeni Bir Unsur: Sığınmacı Ukrayna Kazakları

düşündükten sonra Ukrayna'nın bağımsız olmasının gerekliliğine inanmış ve bu uğurda İsveç kralı XII. Karl'ın yanında yer almaya karar vermişti.¹³

1709 yılında Mazepa ve İsveç Kralı XII. Karl arasında anlaşma yapılmış bu anlaşma gereğince XII. Karl, Ukrayna'yı çarın kontrolünden kurtarmak koşuluyla, Mazepa ile Petro'nun anlaşacağına sözünü vermiştir. Yine bu anlaşmaya göre, Ukrayna toprakları prenslik haline gelmiş ve Mazepa buranın "meşru prensi" kabul edilmiştir. Karl, Ukrayna Kazakları ile yaptığı anlaşmaya güvenerek Rus topraklarına girmiş ve Kazakları Rus yönetiminden kurtarmak üzere Ukrayna'ya yönelmiştir.¹⁴ İsveç ordusu, Ukrayna topraklarında kısı geçirmek üzere Desna Nehri ve Poltova arasında bir yerde pozisyon almıştır. I. Petro'nun bir araya gelen bu güçlere karşı Ukrayna topraklarına gönderdiği Rus ordusu, önce Dinyeper üzerindeki kaleyi zapt etmiş ve buradaki muhalefeti dağıtarak yok etmiştir. Bu olayla birlikte Hatman Mazepa, Rus ordusunun sayıca üstün olduğunu fark ederek, Petro'ya Rus himayesine geri dönme niyetinde olduğunu bildirmişse de bu hiçbir zaman gerçekleşmemiştir.¹⁵

1709 Bahar'ında XII. Karl, Poltova'yı ele geçirmek üzere harekete geçmiş ve bunun için Osmanlı Devleti'nden yardım talebinde bulunmuştur. Osmanlı Devleti, yardımda bulunmadığı gibi, Kırım Hanı Devlet Giray'ın da bu savaşa katılmasına izin vermemiştir. Savaşta 17.000 kişilik İsveç ordusu, 50.000 kişilik Rus ordusuna¹⁶ karşı mücadele etmiştir. Mazepa'nın askerlerinin eşlik ettiği İsveç ordusu, 27 Haziran 1709 tarihinde Poltova yakınlarında tamamen bozguna uğrattılınca, Danimarka ordusuyla birlikte Rus kuvvetleri İsveç'i işgal etmiştir. Rus askeri tarihinde büyük bir öneme sahip olan Poltova Zaferi, Ruslara Avrupa yolunu açarak Rusya'nın Doğu Avrupa'da yüzyıllarca sürecek hegemonyasının kurulmasına zemin hazırlamıştır.¹⁷

Yenilgiden sonra, İsveç Kralı XII. Karl ordusunun başına General Levenhauptin'i getirdikten sonra kendisi, maiyeti ve üç yüz kadar muhafızı ile Prevoloçna adındaki Kazak hisarına gelmiştir. Burada Kazakların tedarik etmiş oldukları teknelerle Çehrin Kalesi karşısından Dinyeper Nehri'ni geçerek Bender yönünde ilerlemiştir. Hatman Mazepa da bir miktar Kazak'la kendisine eşlik etmiştir. Böylelikle, İsveç Kralı XII. Karl ve Ukrayna Kazaklarının Hatmanı Mazepa

¹³ Magocsi, *age.*, 1996, s. 243-244.

¹⁴ Metin Kunt, "Siyasal Tarih (1600-1789)", *Türkiye Tarihi*, III. Cilt, Cem Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 54.

¹⁵ Aleksieiev, *age.*, s. 59.

¹⁶ Bu orduda Rus süvarilerinden başka, Kalmuklar, Don Kazakları ve bir miktar da Boğdan kuvvetleri yer almıştır. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 62.

¹⁷ Çaşın, *age.*, s. 79.

sınırı geçerek Osmanlı Devleti'ne sığınmışlardır.¹⁸ (Bkz. Ek-1.) I. Petro, Mazepa'nın teslim edilmesi için Osmanlı Devleti'ne elçiler göndermiş fakat Osmanlı Devleti bu isteği reddetmiştir.¹⁹ Mazepa girdiği bu yolda başarısızlığının nasıl sonuçlanacağını göremeden 22 Ağustos 1709 tarihinde Bender'de hayatını kaybetmiştir.

Ukrayna bağımsızlığının önemli bir sembolü olan Mazepa, tarihin çokça tartışılan bir figürü haline gelmiştir. Rus tarihçileri tarafından hain ilan edilirken, Ukraynalı tarihçiler tarafından büyük bir kahraman olarak değerlendirilmiştir.²⁰ Petro tarafından hain ilan edilmesi İsveç kralının ordusuna katılmasıyla başlayan Mazepa, bu tarihten sonra Ukrayna'nın bağımsızlığı için mücadele etmeye başlamıştır. Sahip olduğu geniş ilişki ağı ve deneyimiyle Mazepa, bu uğurda sürekli etkin müttefikler bulmaya çalışmıştır. Yardımına ve desteğine başvurduğu insanlar, genellikle Petro'nun gazabına uğramış ve ona karşı kin duyan unsurlardır. Bunlar Rus egemenliğinde yaşayan Don Kazakları²¹, Kırım Tatarları, Başkirler, Kalmuklar ve Kuban'da yaşayan Çerkeslerdir. Mazepa, bunların yardımına başvurarak güneyde büyük bir anti-Rus koalisyonu oluşturmayı planlamıştır. Bu girişim aynı zamanda tarihte “azınlıklar”dan oluşan ilk Moskova karşıtı blok olarak da kabul edilmektedir. 1708 yılının sonlarında ve 1709 yılının ilk aylarında Mazepa, önce Kırım'a ve Don bölgesine daha sonra da Kuban'a elçiler²² göndermiştir. Bu elçiler, Rusya'ya karşı destek elde etme amacıyla gönderilmişlerdir. Ancak gerek zamanın azlığı ve gerekse de bu grupların isteksizliği, Mazepa'nın bu projesini hayata geçirmesini önlemiştir.²³ Böyle bir atmosferde Mazepa'ya Osmanlı Devleti sahip çıkmış ve Osmanlı sınır muhafızları onunla birlikte İsveç kralı ve adamlarını Bender'de²⁴ ağırlamışlardır. Burada koşevisiyle²⁵ birlikte Mazepa'nın günlük ihtiyacı, akçe üzerinden değerlendirilerek, bölgedeki yöneticiler aracılığıyla giderilmeye çalışılmıştır.²⁶

¹⁸ Uzunçarşılı, *age.*, V. Cilt, s. 63; Władysław A. Serczyk, *Historia Ukrainy*, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich Wydawnictwo, Warszawa, 1979, s. 174; Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü*, (Çev. Özdemir Çobanoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1980, s. 322.

¹⁹ Kunt, *agb.*, s. 55.

²⁰ Thomas M. Prymak, “The Cossack Hetman: Ivan Mazepa in History and Legend from Peter to Pushkin,” *The Historian*, LXXVI, 2 (2014), s. 237-238.

²¹ Mazepa'nın Don Kazakları ile her zaman sıkı ilişkileri olmuştur. Özellikle Ataman Bulavin ve sonrasında I. Nekrasov ile ilişkilerini hiçbir zaman kesmemiş, irtibatları sürmüştür. Subtelný, *age.*, 1981, s. 50.

²² Bu elçiler sırasıyla; D. Bolbota, K. Mokievsky ve F. Murovych'dir.

²³ Orest Subtelný, *The Mazepists: Ukrainian Separatism in the Early Eighteenth Century*, Columbia University Press, New York, 1981, s. 50.

²⁴ Mazepa ve kendisine bağlı Kazakların kalmış olduğu Bender'in, XVII. yüzyılın ilk yarısında defalarca Kazak saldırılarına ve yağmalarına maruz kaldığı görülmüştür. Bkz. 85 Numaralı *Mühimme Defteri*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2002, s. 266-267.

²⁵ Askeri birlik komutanı.

²⁶ BOA. C. HR. 143 / 7109 (M. 17.11.1709).

XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Doğu Avrupa Diplomasisi ve Bu Diplomasinin Kavşağında Yeni Bir Unsur: Sığınmacı Ukrayna Kazakları

Mazepa'nın ölümünden sonra, onunla birlikte Osmanlı Devleti'ne sığınan Kazaklar²⁷, 1710 yılında Bender'de toplanıp Pylyp Orlyk'i²⁸ hatman seçmişlerdir. Çek kökenli soylu bir ailenin çocuğu olan Orlyk, Vilnius'taki Cizvit Okulu'nda ve Kiev Mohyla Akademisi'nde eğitim almıştır. Eğitimini tamamlamasının ardından Ivan Mazepa'nın Askerî Danışma Konseyi'ne kabul edilmiştir. Burada Mazepa'nın da desteğiyle kısa sürede yükselmiş ve baş danışman olmuştur. Mazepa'nın İsveç ve Polonya ile gizli yazışmalarında yanında bulunan Orlyk, Rus karşıtı koalisyonun oluşması için de oldukça çaba sarfetmiştir.²⁹ Orlyk'in hatman seçildiği gün yeni hatman, starshyna ve Zaporoglular tarafından "*Zaporog Hak ve Özgürlükler Anayasası ve Antlaşması*"³⁰ adı altında bir anayasa hazırlanıp kabul edilmiştir. Bu yasanın önemli hatları şu maddelerle belirlenmiştir.³¹

- Ukrayna'nın Rusya ve Polonya'dan bağımsız olduğu kabul edilmiştir.
- İsveç Kralı'nın Ukrayna Kazaklarını himayesi ve Kırım Hanlığı ile yapılan ittifak meşru bir zeminde onaylanmıştır.
- Ukrayna toprakları, 1649 yılındaki Zboriv Antlaşması'nın³² kriterlerine göre yeniden belirlenmiştir.

Bunların yanı sıra bu yasa, içerisinde oldukça demokratik ilkeler barındırmaktadır. Seçimle başa gelen bir Genel Konsey (General Council) belirlenmiş ve bu konsey, bünyesinde yargı ve yürütme erklerini birbirinden ayırmış ve bağımsızlaştırmıştır. Bu açıdan, bu anayasa, Avrupa'nın kuvvetler ayrılığını savunan ilk anayasası olma özelliğini taşımaktadır.³³ Yasa, yabancı topraklarda, Ukrayna'nın ulusal ve politik düşüncesinin bir anıtı haline gelmiştir.

²⁷ Bazı tarihçiler tarafından bu Kazaklar "Mazepistler" şeklinde adlandırılmışlardır. Bu adlandırmayla, Ukrayna tarihinin ilk siyasi iltica olayı ifade edilmiştir. Orest Subtelny, *Ukraine: A History*, University of Toronto Press, Toronto, 1994, s. 165.

²⁸ Bu isim Osmanlı belgelerinde Filip Orlik olarak geçmektedir.

²⁹ "Pylyp Orlyk", *Encyclopaedia of Ukraine*

³⁰ (Ukr. *Konstytucija prav i svobod Zaporoz'koho Vijska*, Lat. *Pacta et constitutiones legum libertatumque Exercitus Zaporoviensis*, İng. *The Pacts and the Constitutions of Rights and Freedoms of Zaporizhian Host*)

³¹ Serhii Plokhyy, *Tsars and Cossacks; A Study in Iconography*, Harvard University Press, Cambridge, 2002, s. 13.

³² Bu antlaşma, Ukrayna Kazaklarının Hatmanı Bohdan Khmelnytsky'nin 1649 yılında Lehistan yönetimine zorla imzalattığı bir anlaşmadır. Bu antlaşmayla, Lehistan sınırlarındaki Kazak bölgesi, "otonom" bir özellik kazanmış; Kiev, Chernihiv ve Bratslav eyaletleri de bu otonomiye dâhil edilmiştir. Aleksieiev, *age.*, s. 43.

³³ Plokhyy, *age.*, 2002, s. 13.

Bu arada Bender’de kalmaya devam eden İsveç Kralı XII. Karl,³⁴ ülkesine dönebilmek ve Rusya’ya karşı savaşını devam ettirebilmek için Osmanlı Devleti’nin askerî ve ekonomik kaynaklarına başvurmaktan başka bir çaresinin olmadığını düşünmektedir. Zaten XII. Karl’ın Bender’de kaldığı süre içerisinde kendisinin ve adamlarının barınmayla ilgili her türlü ihtiyacı, Osmanlı Devleti tarafından giderilmiş, belirli miktarlarda nakdi yardım dahi yapılmıştır.³⁵

Prut Seferi ve Sonrası Dönem

Osmanlı topraklarında bulunan İsveç Kralı gibi, sürgündeki Kazak hatmanları Mazepa ve Pylyp Orlyk³⁶’in politikaları da Rusya’ya karşı Osmanlı desteğini sağlamak üzerine oluşturulmuştur.³⁷ XII. Karl, kurduğu yakın ilişkilerle Rus düşmanı olan Leh, Kazak ve Tatar kuvvetlerini Bender’de toplamayı başarmış ve zaman zaman bu birleşik orduyla sınırı geçerek Rusya üslerine baskınlar düzenlemiştir. Bunun yanında İstanbul’da özel temsilcisi Stanislaw Poniatowski aracılığıyla saray ve devlet adamları arasında Rus düşmanlığı propagandası yapılmış, başarılı propaganda sonucunda Çar’a ve Rusya’ya duyulan nefret iyice artmıştır.³⁸ İsveç kralının bu çabalarının yanında, Rusya’nın Baltık Denizi’ne çıkmasını istemeyen İngiltere, Hollanda ve Fransa gibi deniz devletlerinin elçilerinin de etkin bir rol oynadıkları görülmüştür.³⁹ Diğer taraftan Leh kralının ve I. Petro’nun İstanbul’daki temsilcileri de Rus karşıtı bu propagandayı engel olmaya çalışmışlardır.⁴⁰ Dolayısıyla İstanbul’da bu sıralarda yoğun bir diplomatik çekişmenin yaşandığı görülmektedir.

İsveç Kralının, bir araya getirdiği kuvvetlerle Osmanlı Devleti’nin desteğini alması ve bir Osmanlı-İsveç ittifakını kurması Rusya’yı çok rahatsız etmiş, bu yüzden de çar İstanbul’a mektuplar göndererek ısrarla İsveç kralının teslim

³⁴ İsveç Kralı, Bender’de kaldığı süre boyunca Osmanlı misafirperverliğini yakından tanıma fırsatı yakalamıştır. Kendisine ve adamlarına gösterilen saygıdan ve buradayken rahat etmeleri için yapılan hazırlıklardan çok memnun kalmışlardır. Buradaki hayatına dair daha fazla bilgi için bkz. R. Nisbet Bain, *Charles XII and the Collapse of the Swedish Empire, 1682-1719*, AMS Press, New York, 1980, s. 191-221.

³⁵ BOA. AE. SAMD. III. 124 / 12176 (M. 18.09.1711); BOA. AE. SAMD. III. 148 / 14466 (M. 12.01.1713); BOA. İE. HR. 12 / 1224 (M. 17.03.1714); BOA. İE. HR. 9 / 892 (M. 28.03.1713).

³⁶ Hatman Pylyp Orlyk’in o yıllarda kendisiyle Osmanlı Padişahı arasındaki ilişkileri konu edinen bir günlük tutmuştur. Fransızca yazdığı bu günlüğün bir kısmı Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulunmaktadır. Adı geçen günlük için bkz. BOA. YB.(1). 1 / 20 (M. 26.01.1713).

³⁷ Bertil Haggman, “Poltova’nın Neticesi: Rusya’yı Yenmeye Yönelik İsveç-Ukrain-Osmanlı-Kırım Tatar Stratejileri 1709-1714”, *Emel*, sayı: 220, Mayıs-Haziran 1997, s. 10.

³⁸ Hakan Yıldız, *Prut Seferi’nde Lojistik ve Organizasyon*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2006, s. 97.

³⁹ V. E. Şutoy, “Osmanlı Devleti’nin 1700-1709 Kuzey Savaşı Yıllarındaki Tutumu”, (Çev. Ö. Cenap Eren), *Belleten*, 53. Cilt, sayı: 207-208, s. 904.

⁴⁰ Haggman, *agm.*, s. 11.

XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Doğu Avrupa Diplomasisi ve Bu Diplomasi Kavşağında Yeni Bir Unsur: Sığınmacı Ukrayna Kazakları

edilmesini istemiştir. Padişah ve etrafındaki yöneticiler ise Osmanlı hâkimiyetine sığınmış Hıristiyan bir hükümdarın iade edilmesinin devletin şanına ve büyüklüğüne yakışmayacağı gerekçesiyle teslim teklifini reddetmişlerdir. Kralın teslim edilmemesi konusundaki bu tavır, Petro'nun İsveç problemini hallettikten sonra Osmanlı topraklarına yöneleceğinin de sinyallerini vermiştir. Rusya'nın nihai hedeflerine ulaşması için hem İsveç hem de Osmanlı Devleti ile savaşmaktan başka çözüm yolu kalmamıştır. Her iki devlet de ayrı ayrı yenilmeli ve askerî güçlerini birleştirmelerine engel olunması gerekmektedir. Bu nedenle Petro, öncelikle Rus sınırlarına yakın bölgelerde yerleşmiş olan İsveç askerini ortadan kaldırmaya başlamıştır. 1709 yılının sonbaharında Rus ordusu, Osmanlı topraklarına girmiş ve Boğdan'ın Çernoviçe kentinde yerleşmiş olan İsveç askerini esir almıştır. Bu arada İsveç kralından ve ilgili bölgelerden Rusya'nın büyük saldırı hazırlıkları yaptığına dair istihbarat gelmeye devam etmiştir. Özellikle Özi ve Azak kalelerine sürekli olarak erzak ve cephane takviyesinin yapılması oldukça dikkat çekmiştir. Rus kuvvetlerinin Çernoviçe baskını ve sınırlardan gelen bu haberler, Osmanlı Devleti için artık bardağı taşıran son damlalar olmuştur. Padişah ve etrafındaki yöneticiler, bu gelişmelerden sonra senelerdir tek taraflı korunmaya çalışılan barışçı politikanın artık terk edilmesi gerektiğine inanmaya başlamışlardır.⁴¹

Rus kuvvetleri Özi ve Azak kaleleri yakınlarında kurdukları karargâhlardan yaptıkları saldırılarla bölgedeki Osmanlı egemenliğini tehdit etmeye başlamışlardır. Osmanlı güçleri ve Kırım Tatarları da sık sık sınırı geçerek Rus saldırılarına karşılık vermişlerdir. Sınırdaki gerçekleşen bu olaylar İstanbul'daki Rus karşıtı kamuoyunu iyice güçlendirmiştir. Buna bağlı olarak 27 Eylül 1710 tarihinde Rus karşıtlıklarıyla tanınanların çabalarıyla Baltacı Mehmed Paşa sadrazamlığa getirilmiştir. Mehmed Paşa'nın göreve gelmesinden hemen sonra, Rusya'nın savaş hazırlıklarının detaylarını öğrenmek amacıyla sınırdaki eyalet ve kalelerde bulunan paşalar, komutanlar ve Kırım Hanı Devlet Giray İstanbul'a davet edilmiştir. 20 Kasım 1710 tarihinde Sofa Köşkü'nde toplanan büyük danışma kurulunda önce sınır boylarından gelen paşalara söz verilmiştir. Bölgeyi yakından tanıyan bu paşalar, ortak bir şekilde Rusya'nın ciddi bir savaş hazırlığı içerisinde olduğunu ve her an saldırıya geçebileceğini belirtmişlerdir. Bütün raporların ve istihbaratın incelenmesinden sonra, şeyhülislamdan da fetva alınarak Rusya'ya sefer kararı alınmıştır.⁴² Bu sırada İstanbul'da bulunan Rus elçisi Tolstoy da yetmiş kadar adamıyla tutuklanarak Yedikule Zindanları'na hapsedilmiştir. Sofa Köşkü'ndeki sefer kararından üç ay sonra Baltacı Mehmed Paşa, Osmanlı ordusunun başına getirilerek 19 Şubat 1711 tarihinde Rus seferine çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin savaş ilan ettiğini öğrenen Çar I. Petro da Şubat 1711'de savaşa sebep olanın Osmanlı Devleti olduğunu iddia eden

⁴¹ Yıldız, *age.*, s. 97-98.

⁴² Dimitri Kantemir, Osmanlı Devleti'nin savaş kararı almasındaki en büyük rolün İsveç Kralı XII. Karl ve İstanbul'daki elçisi Poniatowski'nin faaliyetlerinin olduğunu belirtmektedir. Kantemir, *a.g.e.*, Cilt III, 1980, s. 326.

bir bildiri yayınlarak savaş kararı aldığını açıklamıştır. Böylece Osmanlı-Rus Savaşı resmen başlamıştır.⁴³

Bu sırada bir kısım Zaporog Kazakları, Hatman Pylyp Orlyk'in tahrikleriyle Ruslara karşı Ukrayna topraklarında faaliyette bulunmaktadır.⁴⁴ Osmanlı Devleti'nin, bu sefer sırasında, farklı askerî birliklerle de ittifak halinde olduğu görülmüştür. Söz konusu askerî birlikler İsveç askerleri, Lehliler ve Pylyp Orlyk'in komutasında bulunan Ukrayna Kazaklarından oluşmaktadırlar. Ayrıca Yaş şehri yakınlarında Kiev palatini Jozef Potocki'nin komuta ettiği Lehli ve Lipka Tatarlarından oluşan bir de Leh-Tatar⁴⁵ ordusu bulunmaktadır. Osmanlı ordusunun Rus ordusuyla yaptığı çatışmalara doğrudan katılmayan bu askerî birlikler, genellikle düşman kuvvetlerini besleyen lojistik kaynaklara zarar vermekte kullanılmışlardır. Osmanlı Devleti'nin daha sefer hazırlığı yaptığı 1711'in Ocak ayında Kırım Hanı Devlet Giray'ın emrindeki Tatar ordusu, Bender'de bulunan yabancı askerî birliklerle (İsveç, Leh ve Kazak kuvvetleri) birlikte Rusların kontrolündeki Ukrayna topraklarında başarılı akınlarla Rus kalelerine ağır darbeler indirmiştir. Akınlar sırasında Rus ordusunun lojistik kaynaklarına zarar verilmiş, düzenli askerî birlikleri ani baskınlarla yıpratılmıştır. Bu saldırılar daha sefere çıkmadan Osmanlı Devleti için Ruslara karşı ciddi bir avantaj sağlamıştır.⁴⁶

Baltacı Mehmed Paşa kumandasındaki yaklaşık 100 bin kişilik Osmanlı ordusunun harekete geçmesiyle birlikte, çevredeki valilere de bu orduya katılmaları için arka arkaya emirler gönderilmiştir. İki ordu Prut Nehri kenarında karşı karşıya gelmiş; hemen başlatılan savaş akşama dek sürmüş, Osmanlı öncü kuvvetleri, Rus öncü kuvvetlerine ağır bir darbe indirmiştir.⁴⁷ Diğer taraftan Kırım Hanı Devlet Giray da Rus nakliye birimlerini basarak, içi malzeme dolu altı yüz arabayı ele geçirmiştir. Dolayısıyla Rus ordusu lojistik desteğini tamamen kaybetmiş durumdadır. Yaş yolunun Devlet Giray emrindeki Tatarlar tarafından kesilmesi, Rusların durumunu daha da ağırlaştırmıştır. Kuzeyden Kırım atlıları sağ taraftan da Osmanlı sipahileri bastırınca Rus ordusu tamamen sıkıştırılmıştır. Yapılan çarpışmalar sonunda çarın hareket alanı iyice daraltılmış, Prut'un karşı kıyısına da Bender kuvvetlerinin⁴⁸ yerleştirilmesiyle, Osmanlı toplarının menziline giren Ruslara ağır zayıat verilmiştir.⁴⁹

⁴³ Yıldız, *age.*, s. 99-101.

⁴⁴ Uzunçarşılı, *age.*, Cilt V, s. 77.

⁴⁵ Lehlilerden, Lipka Tatarlarından ve Kazaklardan oluşan bu ordu, savaş sona erdikten sonra da bu bölgede ikamet etmeye devam etmiştir. Ancak burada ikamet ettikleri sırada bölgedeki halkın malını yağma etmiş ve canlarına kastetmişlerdir. Bu yüzden bunların buradan çıkarılarak, yabancı birliklerin topluca bulunduğu Bender'e gönderilmeleri kararlaştırılmıştır. BOA. C. DH. 34 / 1693 (M. 06.04.1712).

⁴⁶ Yıldız, *age.*, s. 133-135.

⁴⁷ Mustafa Nuri Paşa, *Netayic'ül-Vukuat*, (Sadeleştiren: Neşet Çağatay), Cilt III-IV, TTK Yayınları, Ankara, 1992, s. 26.

⁴⁸ Bender ve Yaş yakınlarından gelerek Rus ordusunu nehir yönünden kuşatan yabancı askerlerin sayısı yaklaşık 15.000 kadardır. Bu ordunun; 1.000'i İsveç askerinden, 3.000-4.000 arası Leh-

XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Doğu Avrupa Diplomasisi ve Bu Diplomasinin Kavşağında Yeni Bir Unsur: Sığınmacı Ukrayna Kazakları

Ordusunun zor durumda kaldığını gören Petro, bir meclis toplayarak barış teklifinde bulunmayı kararlaştırmıştır. Çarın emriyle General Şeremetiyev, bir mektup yazmış ve barış teklifinde bulunmuştur. Baltacı Mehmed Paşa'nın mektubu önemsemeyip saldırıya devam etmesi üzerine, Şeremetiyev ikinci bir mektup yazarak yeniden barış teklif etmiştir. Mektubu aldıktan sonra Mehmed Paşa, 21 Temmuz'da Kırım Hanı'nı ve ordu erkânını toplayarak barış yapılıp yapılmaması konusunda görüş almıştır. Yapılan toplantıdan sonra barışa karar veren Mehmed Paşa, ertesi günü Rus temsilcisi Piyotr Şafirov ile görüşmelere başlamış ve 22 Temmuz 1711 tarihinde anlaşmaya varılmıştır.⁵⁰

Rusya ile yapılan Prut Antlaşması'nın çerçevesi aşağıdaki önemli maddelerle belirlenmiştir⁵¹:

1. Azak Kalesi, ne şekilde alınmışsa öylece Osmanlı Devleti'ne teslim edilecek,
2. Daha önceki anlaşmanın hilafına yapılan Taygan (Taganrog), Kamenka (Kamienka)⁵², Samara (Yeni Kale) kaleleri yıkılacak ve bundan sonra bu bölgelerde kale inşa edilmeyecek,
3. Ruslar, Lehistan'ın iç işlerine müdahale etmeyecek,
4. Barabaş ve Potkalı⁵³ Kazaklarına Ruslar tarafından müdahale edilmeyecek,

Tatar askerinden ve 10.000'i de Ukrayna Kazaklarından oluşmuştur. Ayrıca, 4.000 İsveç askeri, 12.000 Potkalı Kazakları ve 4.000 Barabaş Kazaklarından oluşan 20.000 kişilik bir kuvvet de kuşatmaya katılmayarak Bender'de kalmıştır. Yıldız, *age.*, s. 135; Bender bölgesinde bulunan bu yabancı güçlerin ihtiyaç duyduğu her türlü yiyecek, içecek ve diğer malzemeler Osmanlı Devleti tarafından karşılanmıştır. Osmanlı Devleti bu ihtiyaçları gidermek için Boğdan gibi büyük bir eyaletin cizye gelirlerini kullanmıştır. BOA. İE. HR. 9 / 892 (M. 28.03.1713).

⁴⁹ Daha geniş bilgi için bkz. Feridun Emecen, "Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Cilt I, (Ed. E. İhsanoğlu), IRCICA, İstanbul, 1994, s. 55-60; Uzunçarşılı, *age.*, V. Cilt, s. 78-83.

⁵⁰ Caroline Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007, s. 298-299.

⁵¹ Uzunçarşılı, *age.*, V. Cilt, s. 84-85; Mustafa Nuri Paşa, *age.*, s. 26. Kurat, *age.*, 1993, s. 261.

⁵² *Taygan*, Azak Kalesi'nin güney-batı yönünde deniz kenarında bulunmaktadır. *Kamenka* ise Özi (Dinyeper) Nehri üzerinde yer almaktadır. Uzunçarşılı, *age.*, V. Cilt, s. 84.

⁵³ Osmanlı Devleti, Ukrayna Kazaklarını *Barabaş*, *Sarıkamış* ve *Potkalı* olmak üzere üç isimle sınıflandırmıştır. Ancak en yaygın olarak *Potkalı* tabirini kullanmıştır. Bu dönemde topraklarına sığınan Ukrayna Kazaklarını da genel anlamda *Potkalı* olarak nitelendirmiştir.

5. İsveç Kralı XII. Karl'ın ülkesine serbestçe dönebilmesine engel olunmayacak,
6. Rusya, İstanbul'da elçi bulundurmayacak,
7. Eskisi gibi Ruslar tarafından Kırım Hanı'na vergi verilecektir.

Barabaş ve Potkalı Kazakları, Mazepa döneminde Rusya'ya karşı isyan etmiş ve Poltova sonrası Osmanlı Devleti'ne sığınmışlardır. Prut seferinde Osmanlı Devleti'nin yanında savaşmalarından dolayı, Prut Antlaşması'na onlarla ilgili de bir madde eklenmiş ve buna göre, Rusya'nın bunlara müdahale etmemesi kararlaştırılmıştır. Çar Petro'nun da onayladığı bu kararın devamında Kazakların Osmanlı Devleti himayesinde bağımsız bir şekilde yaşam sürecekleri ifade edilmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti, kendi sınırları içinde Kazak tüccarlarından gümrük vergisi dışında herhangi bir şey talep edilmemesi ve hatmanlarının tayin ve azline devlet tarafından müdahale edilmemesi kararı almıştır.⁵⁴ Dolayısıyla Osmanlı-Kazak ilişkileri açısından önemli olan bu antlaşma; Kazakların⁵⁵ Osmanlı Devleti tarafından resmen himaye edildiğini göstermiştir. Öte taraftan, himaye dışında kalan Kazakların saldırı tehditlerine karşı verilen mücadele, eskiden olduğu gibi aynı şekilde devam etmiştir. Prut sonrası, Osmanlı kontrolünde bulunan Karadeniz kıyısındaki yerleşim yerlerine düşman Kazaklar tarafından saldırılar düzenlenerek buradaki halkın malları yağmalanmıştır. Osmanlı Devleti de buradaki yerleşim yerlerini bu tür saldırılara karşı güçlendirmek adına bölgeye ek kuvvetler sevk etmiştir.⁵⁶

Osmanlı Devleti, himayesine aldığı Ukrayna Kazaklarını kimseye zarar vermeden bağımsız bir şekilde yaşamaları için ortam hazırlamıştır. Henüz savaştan çıktığı Rusya ile aralarında barışın hüküm sürmesinden dolayı, Kazakları Rus topraklarına ve tüccarlarına saldırmamaları konusunda uyarmıştır. Buna rağmen Osmanlı himayesinde bulunan Kazakların, buradan geçen Rusya vatandaşlarına ve tüccarlarına müdahalede bulunması, Rus çarının sefirler aracılığıyla, Osmanlı Devleti'ni uyarmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti ise Kazakların yaşamış

⁵⁴ Uzunçarşılı, *age.*, V. Cilt, s. 84.

⁵⁵ Çalışmada görüldüğü üzere Ukrayna Kazakları, farklı isimlendirmelerle tanımlanmışlardır. Bu durum, Kazakların kendi içerisindeki bölünmelerinden ve kimi zaman bağımsız gruplar halinde yaşamalarından kaynaklanmaktadır. Buna rağmen yaşadıkları bölgeden hareketle genel olarak kendilerine Zaporog (Zaporozje) Kazakları adı verilmiştir. Osmanlı Devleti ise karışıklıklara mahal vermemek için desteklenen ve topraklarına sığınan Kazakları "*Osmanlı himâyesinde bulunan... Kazaklar*" şeklinde belirlemiş ve kayıtlara bu şekilde geçmiştir.

⁵⁶ BOA. AE. SAMD. III. 70 / 7075 (M. 03.01.1715).

XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Doğu Avrupa Diplomasisi ve Bu Diplomasinin Kavşagında Yeni Bir Unsur: Sığınmacı Ukrayna Kazakları

olduğu bölgelerdeki yöneticilere benzer bir durumun tekrarlanmaması için emirler göndermiştir.⁵⁷

Ukrayna Kazaklarının sürgündeki hatmanı Pylyp Orlyk, Osmanlı topraklarında yaşamasına rağmen, Ukrayna'da kalan Kazakları idare etmeye ve sorunlarıyla ilgilenmeye devam etmiştir. Bender'deyken Ukrayna topraklarındaki yönetici soylu ailelerine Kazaklar üzerinde baskı kurmamaları konusunda, uyarı içeren mektuplar yazmıştır. Mektuplarında isyancı Kazaklara sert bir şekilde müdahale edilmemesini istemiş, aksi halde bu müdahaleye Kırım hanının karşılık vereceği bildirilmiştir. Lehli olan bu aileler de aynı şekilde Orlyk'e mektup yazmışlardır. Leh soylusu Marcin Kalinowski yazdığı mektupta, Kazak isyanı devam ettiği sürece müdahale edileceğini bildirmiştir. Kırım hanının müdahaleye karşılık vermesinin de taraflar arasında geçerli olan Karlofça Anlaşması'na zarar vereceği ifade edilmiştir.⁵⁸ Orlyk'in bu şekilde, gerek Ukrayna topraklarındaki Kazak yöneticileriyle ve gerek Kırım hanı ile yazışmaları devam etmiştir. Bu yazışmalar sırasında Rusya'nın bölgeye dair planları konusunda, Kırım hanından aldığı istihbaratı da gerekli yerlere bildirmiştir.⁵⁹

Prut sonrasında da Bender'de ikamet etmeye devam eden İsveç kralının durumu, bu anlaşmayla netlik kazanmıştır. Rusya ile yapılan anlaşma gereğince, İsveç kralı XII. Karl'ın ülkesine dönmesine engel olunmayacaktır. Bu doğrultuda İsveç kralına dönüş yolunda sıkıntı yaşamaması için Osmanlı Devleti birtakım önlemler almıştır. 1714 yılında ülkesine doğru hareket eden kral, Budapeşte, Viyana, Bavyera ve Maklemburg'den geçerek ülkesine ulaşmıştır. Ülkesine döndükten sonra da Rusya ile mücadelesine devam etmiştir. XII. Karl, 1718 yılında Rus müttefiki olan Danimarka ile savaştığı sırada başından aldığı yarayla hayatını kaybetmiştir.⁶⁰ Karl'ın ölümünden sonra İsveç, önemli ölçüde güç kaybetmişse de tahta çıkanlar, Rusya karşısında mücadele etmeye devam etmişlerdir. İsveç kuvvetleri, denizdeki çatışmalarda birkaç kez galip gelmiş, ancak Rusya karşısındaki yenilgileri ağır olmuştur. Osmanlı Devleti de İsveç'in Rusya karşısında verdiği bu mücadeleyi yakından takip ederek temsilcileri ve casusları aracılığıyla İsveç-Rus çatışmaları hakkında bölgeden bilgi toplamıştır.⁶¹

Osmanlı Devleti'nin Prut'ta Ruslara karşı kazanmış olduğu zafer, Kazak Hatmanı Pylyp Orlyk'i Ukrayna'nın bağımsızlık mücadelesi konusunda ümitlendirmiştir. Viyana üzerinden İsveç'e giden Orlyk ve yardımcıları, Avrupa'da şehir şehir dolaşarak, baş koydukları davaları için destek talebinde bulunmuşlardır

⁵⁷ BOA. C. HR. 52 / 2566 (M. 21.08.1713); BOA. C. HR. 129 / 6449 (M. 15.07.1721).

⁵⁸ AGAD. AKW. Dział Kozackie, Mikr. 32651 (M. 17.12.1713).

⁵⁹ AGAD. AKW. Dział Kozackie, Mikr. 32650 (M. 30.03.1713).

⁶⁰ Uzunçarşılı, *age.*, V. Cilt, s. 95.

⁶¹ BOA. AE. SAMD. III. 126 / 12392 (M. 26.02.1720).

(1714-1720).⁶² Ancak XVIII. yüzyıl Avrupa siyasetinde etkinlik kazanmaya başlayan Rusya ile aralarında sorun çıkmasını istemeyen Avrupalı devletler, Ukrayna'yı bağımsızlık mücadelesinde yalnız bırakmışlardır. Beklediği desteği bulamayan Orlyk, Hamburg, Hannover ve Prag üzerinden Lehistan'ın Krakov kentine gelmiştir (1721). Buradayken İsveç'in Rusya ile ateşkes yaparak Nystad şehrinde anlaşmalarını duyan Orlyk, mücadelesi için yeni bir strateji oluşturmaya çalışmıştır. Burada yaptığı görüşmelerde Orlyk'e nazikçe Rus Çarı I. Petro ile görüşmesi önerilmiştir. Orlyk, bu cesaretle Petro ile anlaşmanın yollarını aramıştır. Gelecekte damadı olacak olan İsveçli Yarbay Johan Stenflycht aracılığıyla görüştüğü Rus yetkililerinden olumsuz bir cevap almıştır. Stenflycht, bu aşamadan sonra kendisi için en iyi çözümün Ukrayna'ya dönmesi olduğunu belirttiği Orlyk; daha fazla risk almayarak Osmanlı himayesine dönmeye karar vermiştir. Adamlarıyla birlikte Kırım taraflarında iskân edilmek istediğini belirten Orlyk'e, buranın kendisi için güvenli olmayacağı ve bu yüzden daha iç taraflara gitmesinin uygun olacağı bildirilmiştir. 27 Şubat 1722 tarihinde Osmanlı Devleti'nin kontrolündeki Hotin'e gelen Pylyp Orlyk, burada da büyük bir şansızlık yaşamıştır. Osmanlı Devleti'nin Rusya ile barış sürecinde olmasının Kazaklar için yarattığı olumsuz koşullara, Hotin muhafızı Abdullah Paşa'nın baskıları da eklenmiştir. Ukrayna Kazaklarından kurtulmak isteyen Abdullah Paşa, Orlyk'den birkaç hafta önce gelen yardımcılarında Fedir Nakhymovsky'yi tutuklatıp Lehistan'a göndermiştir. Aynı şeyi Orlyk için de düşünmesi üzerine Orlyk, Avrupa'nın monarklarından aldığı tavsiye mektuplarını paşaya göstererek onu, bu isteğinden vazgeçirmiştir. Hotin'de kalmasına izin verildikten sonra, Orlyk'in şansı yaver gitmiş, Osmanlı-Rus ilişkilerinde küçük sürtüşmeler görülmeye başlanmıştır. Bilgilerinden faydalanılmak istenen Orlyk, İstanbul'a çağırılmış, ancak öncesinde Serez'de bir süre kalması uygun görülmüştür.⁶³ Ağustos 1722 tarihinde Serez'e vardıktan sonra, İstanbul'a daveti iptal edilen Orlyk'in yeni bir talimatla Selanik'e gitmesine karar verilmiştir. Burada uzun bir süre ikamet etmiştir. Ancak daha sonra buradan Bender'e naklolanması uygun görülen Orlyk, burada Rus meselelerinde Osmanlı Devleti'ne danışmanlık yapmıştır. Kazak hatmanı Orlyk, Osmanlı tebaası haline gelerek ölümüne kadar bu topraklarda yaşamıştır (1734).⁶⁴

Orlyk ve kendisine tâbi Kazakların, Kırım Tatarları ile arası oldukça iyi durumdadır. Osmanlı topraklarında yaşamını devam ettiren Orlyk'in en büyük destekçisi Kırım hanı olmuştur. Hatta Rus çarı, bu desteğe engel olmak için, Orlyk'in himaye edilmemesi konusunda Kırım hanına defalarca tavsiyede bulunmuştur.⁶⁵ Orlyk'in de kendisinden önceki hatman Mazepa ve İsveç Kralı XII. Karl gibi, Osmanlı topraklarında bulunduğu sürece her ihtiyacı devlet tarafından

⁶² Subtelny, *age.*, 1994, s. 165.

⁶³ Bartl, *agm.*, s. 328-329; Subtelny, *age.*, 1981, s. 121-129; BOA. C. HR. 78 / 3851 (M. 11.05.1722); "Pylyp Orlyk", Encyclopedia of Ukraine.

⁶⁴ Bartl, *agm.*, s. 329.

⁶⁵ BOA. SAMD. III 215 / 20809 (M. 02.10.1730).

XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Doğu Avrupa Diplomasisi ve Bu Diplomasinin Kavşağında Yeni Bir Unsur: Sığınmacı Ukrayna Kazakları

karşlanmıştır. Devlete olan sadakati ve hizmetlerinden dolayı yılın belirli dönemlerinde Orlyk'e nakdi yardımda bulunulmuştur. 1734 yılına ait bir belgeye göre Hatman Orlyk'e Boğdan cizyesinden 6.000 kuruşluk bir ödeme yapılmıştır.⁶⁶ Yine aynı tarihli başka bir belgeye göre, bu defa Eflak cizyesinden Kazak hatmanına 6.000 kuruşluk bir ödeme gerçekleştirilmiştir.⁶⁷

Mazepa ve Orlyk'in ölümünün ardından Ukrayna bağımsızlık mücadelesi kesintiye uğramış ve Ukrayna topraklarında Rusya, Lehistan ve Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti görölmeye başlanmıştır. Bu devletler tarafından gerçekleşen bölünme sonrasında; sol yaka Ukraynası Rusya'nın, sağ yaka Ukrayna'sı Lehistan'nın ve aşağı Dinyeper'de bulunan Zaporozje bölgesi de Osmanlı Devleti'nin kontrolüne geçmiştir. Rusya, elinde tuttuğu Ukrayna topraklarına Sloboda adını vererek, burayı yerleşime açmıştır. Daha önce 120.000 olan nüfusun, XVIII. yüzyılın son çeyreğinde 660.000 civarında olduğu tespit edilmiştir. Bu nüfusun içerisinde yer alan savaşçı Kazakların büyük bir bölümü Rus ordusunda görevlendirilmişlerdir.⁶⁸

Osmanlı Devleti'nin kontrolünde olan Zaporozje bölgesi, Ukrayna toprakları içerisinde önemli bir mevki olmakla birlikte, her iki yakanın idaresi buradan sağlanmıştır. Bu bölge genel olarak Moskova ile ittifakı benimsemiş, XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra buradaki Kazaklar, Kırım Tatarları'na karşı yürütülen savaşlara katılmışlardır. Ancak, 1709 yılında Mazepa ve XII. Karl'ın himayeleriyle Zaporog Kazakları, I. Petro ile tüm bağlarını koparmışlardır. Bu taraf değiştirmelerinden ötürü Moskova yönetimi, Zaporog Sich⁶⁹'ini yıkarak yerle bir etmiştir. Zaporog Kazakları da Osmanlı Devleti'ne ait aşağı Dinyeper (Özi) bölgesinde bulunan Oleshky'de yeni bir Sich inşa etmişlerdir. Burası 1711 ve 1734 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin himayesi altında hüküm sürmüştür. Bu karargâhta yaşayan Kazaklar zaman zaman Osmanlı Devleti tarafından bir tür güvenlik birimi olarak kullanılmıştır. Bunun karşılığında da Kazakların birtakım ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır. Osmanlı Devleti, bu bölgede bulunan Kardaş Ormanı'ndaki 2.000 süvari Potkalı ve Barabaş Kazaklarının ihtiyacı olan 15.000 kile unu Kili kalesinden gemilere yükleterek kendilerine göndermiştir.⁷⁰ Yine aynı tarihte, buradan sayıları 4.000 olduğu belirtilen Kazak süvarilerine 10.000 İstanbul kilesi arpanın teslim edildiği belirtilmiştir.⁷¹ Osmanlı Devleti, Özi bölgesinde

⁶⁶ BOA. C. HR. 79 / 3941 (M. 24.07.1734); BOA. C. HR. 78 / 3886 (M. 26.06.1734).

⁶⁷ BOA. C. HR. 180 / 8951 (M. 17.06.1734); BOA. C. MTZ. 5 / 227 (Tarih belirtilmemiş).

⁶⁸ Magocsi, *age.*, 1996, s. 265.

⁶⁹ Ukrayna Kazakları kendilerine karargâh olarak belirledikleri yere *Sich* (*Siecz*, *Siec*, *Seç*, *Seca*) adını vermişlerdir. Uzunçarşılı, *age.*, IV. Cilt, s. 111.

⁷⁰ BOA. YB. 04. 4 / 12 (M. 13.01.1713).

⁷¹ BOA. C. AS. 875 / 37557 (M. 12.10.1711).

himayesinde bulunan Kazaklara bu şekilde defalarca gıda yardımında bulunmuş ve bu konuda sıkıntı yaşamamaları için gerekli önlemleri almıştır.⁷²

Yapılan tüm bu yardımlara rağmen, Kırım topraklarına saldırıları ve yağma yapmaları yasaklanan Zaporog Kazaklarının ticarî faaliyetleri kesintiye uğramış, ekonomik açıdan sıkıntı yaşamışlardır. Bu nedenle Zaporog Kazakları, bireysel olarak çarın himayesine başvurmuş ve eskiden yaşadıkları yerlere tekrar dönmek istediklerini ifade etmişlerdir. Fakat bu durum, o zamanki liderleri Hordienko'nun Rusya karşıtı düşüncelerini etkilememiş ve ölümüne kadar (1733) Osmanlı himayesinde kalmaya devam etmişlerdir.⁷³ Kazakların bulunduğu bölgenin merkezden uzak olmasından dolayı Osmanlı Devleti bu Kazakları, Kırım hanlarının sorumluluğuna bırakmıştır. Bunlar, Kırım hanlarının maiyetinde bulunduğu süre boyunca da bütün ihtiyaçları merkez tarafından giderilmiştir. Kazaklara belirli dönemlerde tekrarlanmak üzere İsakçı'dan zahire yardımı yapılması talimatı verilmiş ve ihtiyaç duyulan zahire bölgeye sürekli aktarılmıştır.⁷⁴ Devletin, bu yardımları Kazakları yağmalardan uzak tutmak için gerçekleştirdiği ihtimalini akla getirmektedir.

Bu arada Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı bir savaş hazırlığına girmiş ve bu sebeple Osmanlı topraklarında bulunan Ukrayna Kazakları ile temas kurarak görüşmeye başlamıştır. Görüşmelerin sonunda 1734 yılında imzalanan Lubni Antlaşması'yla, bu Kazaklar eski topraklarına geri dönmüş ve burada kendi geleneklerine göre Rus egemenliği altında yaşamlarını sürdürmüşlerdir.⁷⁵

Sonuç

Doğu Avrupa'nın önemli halklarından biri olan Kazaklar, kendilerine özgü yaşam tarzlarıyla oldukça dikkat çeken bir topluluk olmuştur. Buldukları coğrafyanın jeopolitik konumu gereği XVII. yüzyıl boyunca Kazaklar sık sık taraf değiştirmiş ve destek için her defasında bir devlete yakınlaşmışlardır. Zaman zaman farklı olsa da kendilerine hamî olarak genellikle Rusya'yı tercih etmişlerdir. Bunun önemli nedenlerinden bir tanesi, inanç ortaklığıdır ki; çevrelerinde kendileri gibi Ortodoks inancına mensup olan Rusya'ya alternatif olarak Katolik olan Lehistan ve Müslüman olan Osmanlı Devleti vardır. Kazaklar, bunlar arasında seçimini çoğunlukla Rusya'dan yana kullanmıştır. Ancak XVIII. yüzyılın başında bu durumun değiştiği görülmüştür.

⁷² BOA. AE. SAMD. III. 30 / 2850 (M. 07.02.1712); BOA. AE. SAMD. III. 66 / 6667 (M. 07.02.1712).

⁷³ Aleksieiev, *age.*, s. 62.

⁷⁴ BOA. C. AS. 1156 / 51413 (M. 09.10.1734).

⁷⁵ V. Kubijovyc, "Emigration", *Encyclopaedia of Ukraine*, Vol. I, University of Toronto Press, Toronto, 1984, s. 818.

XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Doğu Avrupa Diplomasisi ve Bu Diplomasii Kavşaðında Yeni Bir Unsur: Sığınmacı Ukrayna Kazakları

Ukrayna Kazakları, himayesinde yaşadıkları Rusya'nın ağır yaşam koşullarından rahatsız olmaya başlamış ve bu yüzden taraf değiştirerek İsveç'in yanında savaşmaya karar vermişlerdir. Poltova'daki yenilgi sonrası Kazaklar, İsveç kralıyla birlikte Osmanlı Devleti'nin Özi'deki topraklarına sığınmışlardır. Osmanlı Devleti, bu dönemdeki önemli düşmanlarından biri olan Rusya'ya karşı Kazakları himaye ederek korumuştur. Osmanlı Devleti'nin Potkall adı verdiği bu Kazakların ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmıştır. Kazaklar da tüm bunlara karşılık olarak Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı giriştiği Prut Seferi'nde orduda yer almışlardır.

Osmanlı Devleti'nin topraklarına iltica etmiş olan Ukrayna Kazaklarına verdiği destek, üzerinde çokça düşünölen bir politikanın sonucu olduğu görölmektedir. Zira Kazaklar, Rusya karşısında desteklenmesi zorunlu olan bir yerel-askeri güçtür. Aynı zamanda da bunlar tarafından kurulacak olan bağımsız bir Ukrayna devleti, Rusya'nın bu bölgedeki yayılımına engel teşkil edecektir. Bu açıdan iltica durumunda olan Ukrayna Kazaklarının Pylyp Orlyk önderliğindeki bağımsızlık mücadelesi desteklenmeliydi.

Söz konusu Kazaklar, 1734 yılında Rusya ile anlaşarak eski topraklarına geri dönene kadar Osmanlı topraklarında sosyo-ekonomik geleneklerine bağlı bir şekilde yaşamaya devam etmişlerdir. Kendi kendilerine yetersiz kaldıkları noktada ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanması, göz ardı edilmemesi gereken bir noktadır. Bu süre zarfında gerek Osmanlı Devleti ve gerek Kazaklar, XVIII. yüzyılın Doğu Avrupa güçler dengesinde aynı safta yer alarak ortak düşman karşısında bir araya gelmişlerdir. Çıkarları doğrultusunda belirledikleri bu politika, ilk kez Osmanlı-Kazak ittifakını doğurmuş ve arada kesintiye uğrasa da bu yüzyılın sonunda aynı ittifakın kurulması yönünde Kazaklar bir kez daha Osmanlı topraklarına sığınmıştır.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Belgeleri

- Polonya Arşivi

AGAD (Archiwum Głównie Akt Dawnych), AKW (Archiwum Koronne Warszawskie), Dział Kozackie, Mikr. 32650; Mikr. 32651.

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri Ahmed III (AE. SAMD. III.) Belge No: 215 / 20809; 124 / 12176; 126 / 12392; 148 / 14466; 30 / 2850; 66 / 6667; 70 / 7075.

Cevdet Askeriye (C. AS.) Belge No: 1156 / 51413; 875 / 37557.

Cevdet Dâhiliye (C. DH.) Belge No: 34 / 1693.

Cevdet Hariciye (C. HR.) Belge No: 129 / 6449; 143 / 7109; 180 / 8951; 52 / 2566; 78 / 3851; 78 / 3886; 79 / 3941.

Cevdet Eyalet-i Mümtaze (C. MTZ.) Belge No: 5 / 227.

İbnülemin Hariciye (İE. HR.) Belge No: 12 / 1224; 9 / 892.

Yabancı Arşiv Rusya Federasyonu Arşivindeki Osmanlı Dönemine ait Belgeler (YB.(1.)) 1 / 20.

Yabancı Arşiv Bulgaristan (YB. (04.)) 4 / 12.

B. Araştırma ve İnceleme Eserler

85 Numaralı Mühimme Defteri, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2002, s. 266-267.

ALEKSIEIEV, Yuriy, *History of Ukraine*, Caravela, Kiev 2007.

BAIN, R. Nisbet, *Charles XII and the Collapse of the Swedish Empire, 1682-1719*, AMS Press, New York 1980.

BARTL, Peter, “17. Yüzyılda ve 18. Yüzyılın İlk Yarısında Kazak Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu”, (Çev. Kemal Beydilli), *İlmi Araştırmalar*, 6, İstanbul, 1998, ss. 303-329.

ÇAŞIN, Mesut Hakkı, *Rus İmparatorluk Stratejisi*, ASAM Yayınları, Ankara 2002.

EMECEN, Feridun, “Kuruluştan Küçük Kaynarca’ya”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Cilt I, (Ed. E. İhsanoğlu), IRCICA, İstanbul 1994, s. 55-60.

FINKEL, Caroline, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007.

HAGGMAN, Bertil, “Poltova’nın Neticesi: Rusya’yı Yenmeye Yönelik İsveç-Ukrain-Osmanlı-Kırım Tatar Stratejileri 1709-1714”, *Emel*, sayı: 220, Mayıs-Haziran 1997, ss. 10-21.

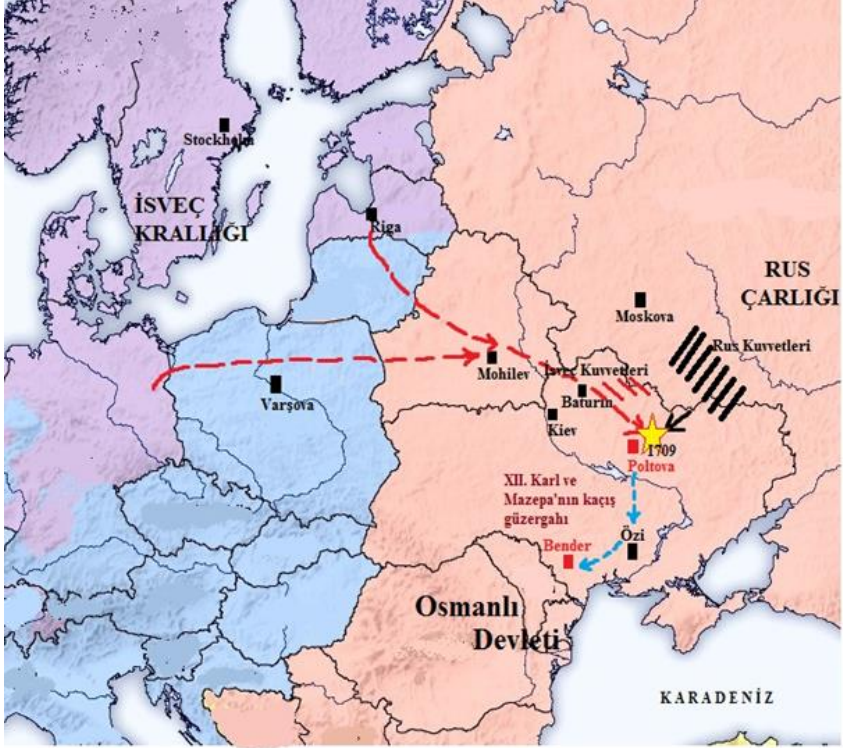
HRUSHEVSKY, Mykhailo, *History of Ukraine Rus’*, Vol. 7, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, Toronto 1999.

İNALCIK, Halil, “Karadeniz’de Kazaklar ve Rusya: İstanbul Boğazı Tehlikede” *Çanakkale Tarihi*, I. Cilt, (Ed. Mustafa Demir), Değişim Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 59-64.

XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Doğu Avrupa Diplomasisi ve Bu Diplomasisi
Kavşağında Yeni Bir Unsur: Sığınmacı Ukrayna Kazakları

- KANTEMİR, Dimitri, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü*, (Çev. Özdemir Çobanoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1980.
- KUBIJOVYC, V., "Emigration", *Encyclopaedia of Ukraine*, Vol. I, University of Toronto Press, Toronto, 1984, ss. 818-824.
- KUNT, Metin, "Siyasal Tarih (1600-1789)", *Türkiye Tarihi*, III. Cilt, Cem Yayınevi, İstanbul, 2005, ss. 19-73.
- MAGOCSİ, Paul Robert, *A History of Ukraine*, University of Washington Press, Seattle 1996.
- ÖZTÜRK, Yücel, *Özü'den Tuna'ya Kazaklar-1*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2004.
- PAŞA, Mustafa Nuri, *Netayic'ül-Vukuat*, (Sadeleştiren: Neşet Çağatay), Cilt III-IV, TTK Yayınları, Ankara 1992.
- PLOKHY, Serhii, *Tsars and Cossacks; A Study in Iconography*, Harvard University Press, Cambridge 2002.
- PRYMAK, Thomas M., "The Cossack Hetman: Ivan Mazepa in History and Legend from Peter to Pushkin," *The Historian*, LXXVI, 2 (2014), ss. 237-277.
- ROBERTS, J. M., *Avrupa Tarihi*, (Çev. Fethi Aytuna), İnkılap Yayınevi, İstanbul 2010.
- SERCZYK, Władysław A., *Historia Ukrainy*, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich Wydawnictwo, Warszawa 1979.
- SUBTELNY, Orest, *The Mazepists: Ukrainian Separatism in the Early Eighteenth Century*, Columbia University Press, New York 1981.
- SUBTELNY, Orest, *Ukraine: A History*, University of Toronto Press, Toronto 1994.
- ŞUTOY, V. E., "Osmanlı Devleti'nin 1700-1709 Kuzey Savaşı Yıllarındaki Tutumu", (Çev. Ö. Cenap Eren), *Belleten*, 53. Cilt, sayı: 207-208, ss. 903-966.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Büyük Osmanlı tarihi*, IV. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- WÓJCIK, Zbigniew, *Dzikie Pola w Ogniu; O Kozaczyźnie w Dawniej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1968.
- YILDIZ, Hakan, *Prut Seferi'nde Lojistik ve Organizasyon*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2006.

EKLER

EK. 1. Poltova sonrası XII. Karl ve Hatman Mazepa'nın yanındaki Kazaklarla Osmanlı topraklarına sığınmasını gösteren harita.

XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Doğu Avrupa Diplomasisi ve Bu Diplomasi Kavşağında Yeni Bir Unsur: Sığınmacı Ukrayna Kazakları

EK. 2. Kazak süvarilerinin atları için tahsis edilen arpanın teslim edilmesi hakkında. - BOA. C. AS. 875 / 37557.

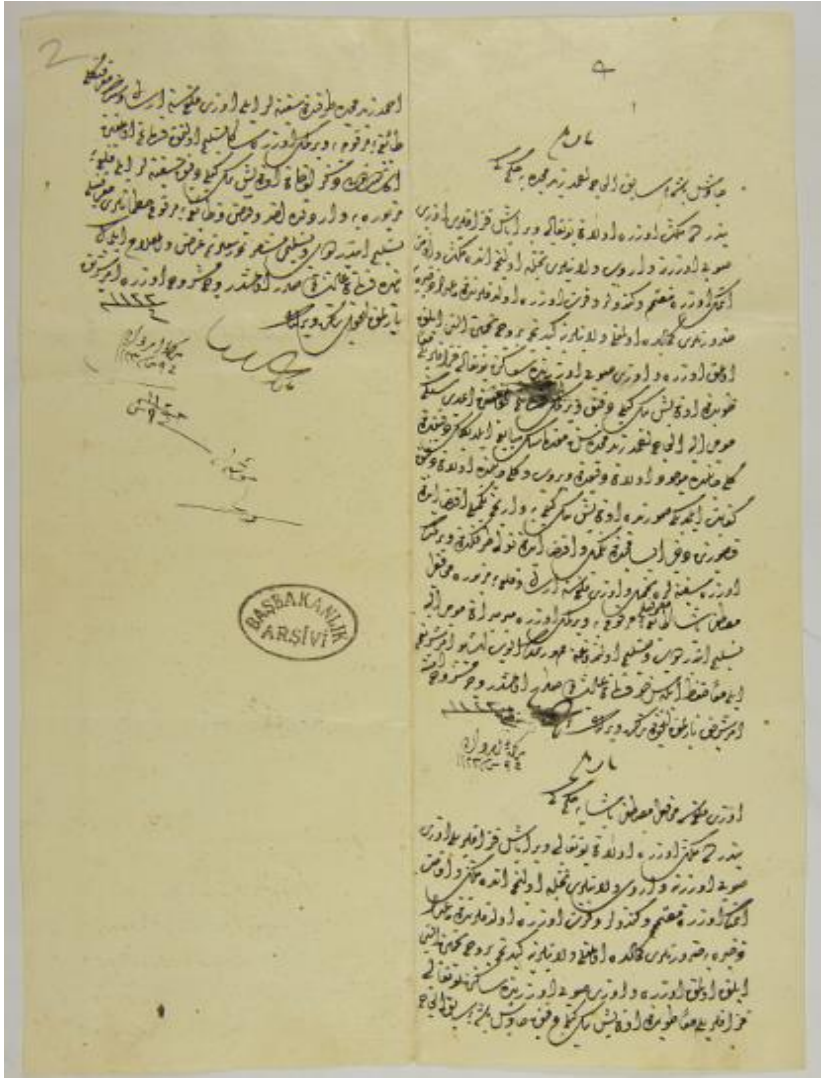
بعض تجر و نفعه بوجه
بندگی از قبیل بندگی نذر نفعه لودگی برایش خیرانی فلیدر دور کسب نافع خیرانی
طرح و طرح از برای امداد صدق و استغنی خایه و مستحق صدایک و کسب نافع
بغیر از جنبه سی مالکند لودگی کند و به غیر مالکند نفع نافع و کسب نافع
از برای بسیار خوش حال بجز آن و بوجه کسب نافع زراعت صدق نافع و کسب نافع
مباشرت حسبیه عن نفعه نافعاً مقبوله لودگی نافع و نفعه نافع و کسب نافع
از نفعه نافع بینه طرفه کسب نافع بوجه نافع و نفعه نافع و کسب نافع
۱۱۶۷
۱۲۶۷

ЕК. 3. Kazak Hatmanı Pylp Orlyk'e hizmetlerinden dolayı Boğdan cizyesi malından 6.000 kuruşun verilmesi hakkında. - BOA. C. HR. 78 / 3886.

XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Doğu Avrupa Diplomasisi ve Bu Diplomasi Kavşağında Yeni Bir Unsur: Sığınmacı Ukrayna Kazakları

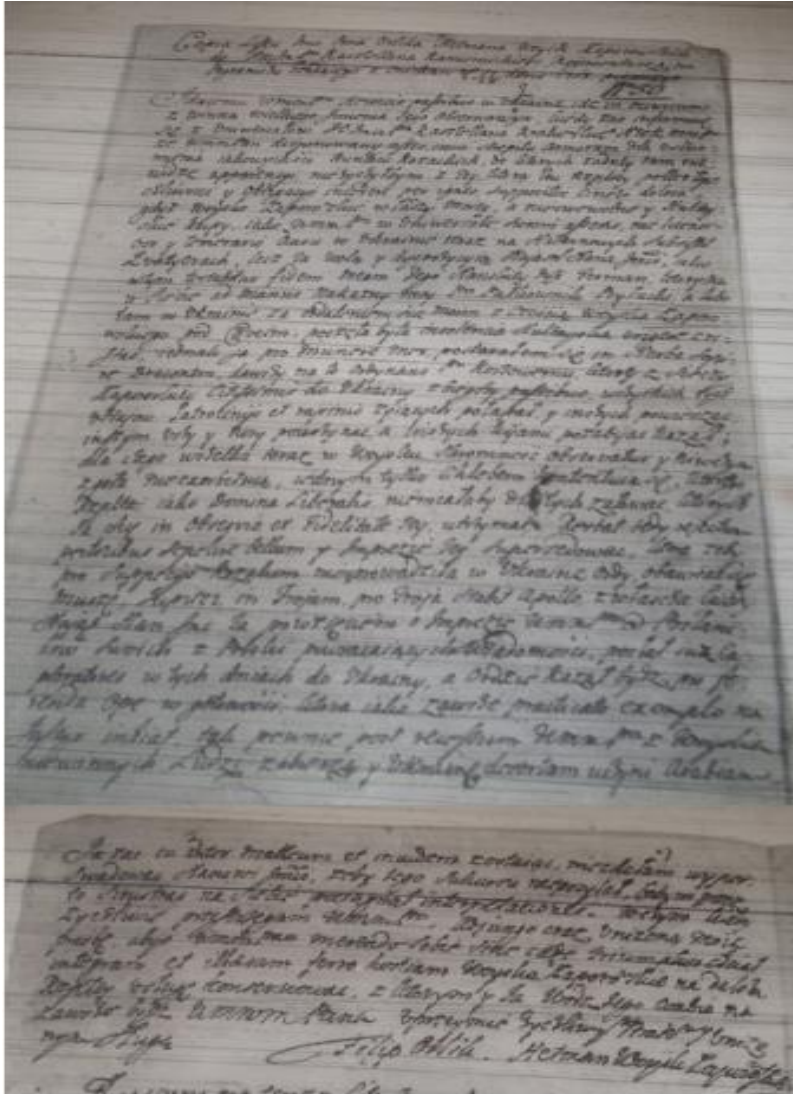

EK. 4. Bender’de Osmanlı himayesinde bulunan Kazaklara verilen zahire desteği hakkında. - BOA. AE. SAMD. III. 66 / 6667

EK. 5. Bender’de ikamet eden Ukrayna Kazaklarına verilen zahire desteği hakkında. - BOA. AE. SAMD. III. 30 / 2850

XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Doğu Avrupa Diplomasisi ve Bu Diplomasi Kavşağında Yeni Bir Unsur: Sığınmacı Ukrayna Kazakları

EK. 6. Pylip Orlyk'in Leh soylusu Marcin Kalinowski'ye yazdığı mektubun kopyası. - AGAD. AKW. Dział Kozackie, Mikr. 32651.